

Висновок № 52

щодо матеріалів інформаційного агентства УНІАН про прогнози таролога та народні прикмети

м. Київ

18 серпня 2022 рік

I. Зміст скарги та обставини справи

1. До Незалежної медійної ради надійшло звернення від виконавчої директорки Інституту масової інформації (ІМІ) Оксани Романюк (лист від 15.07.2022) з проханням висловити позицію та надати висновок щодо поширення таких матеріалів: новини із сайту УНІАН від 14.07.2022 «[“На Україну випала карта смерті”: таролог передрекля кривавий період у війні](#)», новини з того ж сайту за ту ж дату «[Названо 4 міста, які загарбники будуть знищувати вже скоро](#)» та матеріалу «[15 липня: народне свято, прикмети погоди, традиції і заборони](#)». Перші два матеріали стосуються передбачення таролога щодо перебігу російсько-української війни (зокрема, ударів по конкретних містах), а останній є добіркою народних прикмет і звичаїв.

2. Згідно з пунктом 12 Положення про Незалежну медійну раду, 04.08.2022 НМР визнала звернення в цій справі прийнятним з огляду на потенційний вплив таких матеріалів на жителів населених пунктів, які згадуються в прогнозах, зроблених на підставі віри в надприродні сили.

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя.

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

3. Закон України «Про інформаційні агентства»

Стаття 21. Журналіст інформаційного агентства

[...]

Журналіст інформаційного агентства має права та виконує обов'язки, визначені чинним законодавством України про пресу, телебачення і радіомовлення.

4. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» (редакція 2006 р.)

Стаття 60. Обов'язки творчих працівників телерадіоорганізацій

1. Творчий працівник телерадіоорганізації зобов'язаний...

в) не допускати поширення інформації, передбаченої частиною другою статті 6 цього Закону...

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

[...]

трансляції програм та передач, у яких телеглядачам та/або радіослухачам надаються послуги з ворожіння та гадання...

5. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»

Стаття 26. Права та обов'язки журналіста редакції

[...]

Журналіст зобов'язаний...

2) подавати для публікації об'єктивну і достовірну інформацію...

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення

Стаття 173⁻¹. Поширювання неправдивих чуток

Поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, —

тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку.

7. Кодекс етики українського журналіста

П. 6. Повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком журналіста. Журналісти і редактори повинні здійснювати кроки для перевірки автентичності усіх повідомлень, відео- та аудіоматеріалів, отриманих від представників загалу, фрілансерів, пресслужб та інших джерел.

8. Редакційна політика УНІАН

Принципи та цінності

Інформаційне агентство УНІАН з моменту заснування 1992 року вважає своїм обов'язком дотримання професійних стандартів і принципів об'єктивної журналістики. Головною метою роботи агентства є оперативне, різностороннє і правдиве інформування української та зарубіжної аудиторії стосовно усіх важливих подій в Україні та за її межами, а також стосовно фактів, які можуть мати суспільний інтерес і вагу — в цілодобовому режимі у максимально доступній і зрозумілій для читача формі. Повнота і різнобічна подача інформації і водночас її лаконічність і точність — основоположні принципи роботи редакції.

[...]

Політика щодо джерел інформації

УНІАН використовує лише перевірені джерела інформації. Пріоритет надається інформації, отриманій від власних кореспондентів та пресслужб, з офіційних сторінок у соцмережах. Якщо інформація отримана з анонімного джерела, редакція залишає за собою право його не розкривати.

В разі використання ексклюзивної інформації інших ЗМІ у матеріалах обов'язково вказується джерело інформації з прямим активним гіперпосиланням, якщо таке існує.

При роботі з новинами редактори завжди проводять пошук першоджерела інформації.

III. Оцінювання дотримання вимог законодавства і професійних стандартів

1. Усі три отримані Незалежною медійною радою до розгляду матеріали стосуються повідомлень про дію надприродних сил або нібито вияви закономірностей, які суперечать сучасним науковим уявленням. Такі повідомлення є в суспільному дискурсі, тому медіа також приділяють їм певну увагу. Попри те що наука може розглядати ворожіння на картах чи народні прикмети як безглузді чи навіть шкідливі практики, цензурування згадок про них у медіа не відповідало б європейським стандартам.

Доволі знаковою в цьому аспекті є справа Європейського суду з прав людини «[Гертел проти Швейцарії](#)» (Hertel v. Switzerland), яка стосувалася судових процедур щодо людини, причетної до поширення інформації про шкоду мікрохвильових печей: тверджень про кореляцію між споживанням розігрітої в них їжі та початковою стадією патології, характерної для раку. У відповідному рішенні від 25.08.1998 суд зазначає: *«Не має великого значення, що ці погляди є малопоширеними й тому можуть мати вигляд позбавлених якоїсь вартості; у сфері, де малоймовірно, що якась однозначність*

існує, було б дуже нерозумно обмежувати свободу вираження до суто загальноприйнятих ідей» (абзац 2 пункту 50).

2. Що ж до українського законодавства, то, якщо брати загальні норми, повідомлення про майбутні обстріли міст, зроблені на основі спілкування з надприродними силами, теоретично можна розглядати як чутки, які можуть спричинити паніку в суспільстві (ст. 173-1 КУпАП). Але Медійна рада не уповноважена давати оцінки про наявність чи відсутність адміністративного правопорушення.

3. Розглядаючи профільне законодавство, зазначимо, що в цьому випадку йдеться про роботу інформаційного агентства (матеріали розміщено в розділі «УНІАН Lite» сайту інформ агентства УНІАН), яка регулюється відповідним законом (про інформ агентства). Останній містить відсилочну норму щодо обов'язків працівників інформ агентства, передаресовуючи до переліків таких обов'язків у законах про телерадіомовлення (не допускати поширення контенту, що містить послуги з ворожіння і гадання) й про пресу (подавати об'єктивну інформацію). Медійна рада розглядає закріплені в згаданих законах обов'язки працівників як такі, що стосуються і роботи медіа загалом та їхніх інформаційних продуктів, оскільки вони закріплені законами (а не, наприклад, трудовими договорами чи локальними актами редакцій) і накладають непрямі обов'язки також і на медіа.

4. З огляду на зміст норми закону про телерадіомовлення, на нашу думку, контент, який містить послуги з ворожіння, має охоплювати певну взаємодію когось із (або й всієї) аудиторії з тарологом, оскільки йдеться про «послуги», тобто має відбуватися трансляція в прямому ефірі. Натомість у розглядуваних двох матеріалах щодо прогнозу таролога вже йдеться про його зміст постфактум, а не подається процес ворожіння на картах онлайн наживо. У матеріалі «“На Україну випала карта смерті”»: таролог передрекля кривавий період у війні» вміщено, власне, відео користувача соціальної мережі Youtube під ніком Ezoterichka (таролога), яке було опубліковане 11 липня (за три дні до виходу матеріалу УНІАН). З огляду на це Незалежна медійна рада вважає, що обмеження за абз. 7 ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» (з урах. п. «в» ч. 1 ст. 60 того ж закону та ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про інформ агентства») не є застосовними до оскаржених матеріалів про віщування таролога.

5. Що ж до обов'язку подавати об'єктивну інформацію (за законом про пресу), то подібну норму також закріплено й у п. 6 Кодексу етики українського журналіста (повнота й об'єктивність інформації). Абзац «Принципи та цінності» Редакційної політики УНІАН також згадує про журналістську об'єктивність. Останні два документи поряд з об'єктивністю згадують ще й про повноту подання інформації. Тому Незалежна медійна рада розгляне вимоги норм закону та документів щодо етичних настанов сукупно.

Обидва матеріали щодо результатів ворожіння на картах Таро побудовано на передбаченнях лише однієї людини — таролога, яка фігурує на відео на своїй [сторінці](#) в ютубі під назвою Ezoterichka як «Яна» або «Яна Александровна», тобто навіть її прізвища читачам у матеріалі не називають. Не роз'яснено, хто такий таролог і що собою являють карти Таро. В матеріалі про «карту смерті» для України лише як бекграунд згадується ще про одного езотерика — Макса Гордєєва та його передбачення.

Думка чи прогноз однієї людини (якщо це не високопосадовець тощо) є сумнівним новинним приводом для журналістського матеріалу й може призводити до маніпулювання аудиторією. Саму по собі думку, погляд чи прогноз не можна досліджувати на предмет достовірності (тому ми не розглядаємо в цьому випадку достовірності матеріалів про таролога). А виписування журналістського матеріалу на основі того, що якась одна людина прогнозує певні події чи процес, радше створює

передумови для піару цієї людини, ніж для кращого розуміння аудиторією можливих подій чи процесів.

У [Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо захисту свободи вираження та інформації в період кризи](#) (схвалених Комітетом міністрів на 1005-й зустрічі заступників міністрів 26.09.2007), зокрема, зазначається: «Працівники ЗМІ мають дотримуватися, особливо в період кризи, найвищих професійних та етичних стандартів, зважаючи на їхню відповідальність у вказаний період за надання громадськості вчасної, правдивої, точної та повної інформації, будучи уважними до прав людей, їхньої особливої чутливості та ймовірних відчуттів невизначеності й страху» (п. 23 додатка 11). Безумовно, гаряча фаза війни є одним з найгірших різновидів кризи, яка лише може трапитися. Матеріали з пророцтвами таролога про перебіг війни в період її розпаду не є розважальним контентом. Медіа повинне було врахувати дражливу тему прогнозу таролога й можливу емоційну реакцію людей, які живуть у містах, названих тарологом як мішені ворога (наприклад, названий нею Київ у липні вже не був прифронтовим містом).

Матеріал про обстріли чотирьох міст не уточнює, за яких обставин було зроблене таке пророцтво та як про нього дізналися журналісти. З матеріалів не зрозуміло, в який спосіб за картами Таро можна визначити конкретні міста-мішені, а також що каже з приводу ворожіння на картах наука й що таке взагалі карти Таро. Не роз'яснено, що кажуть воєнні експерти про загрозу для певних міст, у який спосіб має проходити евакуація з найнебезпечніших із них. Заголовок матеріалу про обстріли «чотирьох міст» не вказує на таролога як на авторку прогнозу, що могло сприяти більшій відвідуваності сторінки сайту з цим матеріалом.

З огляду на наведене вище Незалежна медійна рада вважає, що в розглянутих матеріалах УНІАН щодо пророцтв таролога порушено професійні стандарти об'єктивності та повноти інформації: п. 2 ч. 3 ст. 26 ЗУ про пресу (з урах. ч. 3 ст. 21 ЗУ про інформгентства) та п. 6 Кодексу етики, Принципи та цінності Редакційної політики УНІАН.

6. З приводу матеріалу «15 липня: народне свято, прикмети погоди, традиції і заборони» та аналогічних йому Медійна рада вважає за необхідне зазначити таке. Народні прикмети та повір'я також значною мірою базуються на вірі в надприродне. Але принаймні зі змісту цього матеріалу пересічному читачеві одразу мало б бути зрозуміло, що деякі згадані тут речі багато хто вважатиме забобонами. Окремі терміни, згадані в матеріалі на позначення відповідного дня року, можуть мати дивний вигляд, але [пошук](#) мережі показує, що вони трапляються.

Проте проблемним аспектом цього матеріалу є посилання на джерела зібраних звичаїв та повір'їв, адже кожне з них може бути характерним для одного етнографічного регіону України й нехарактерним для іншого. Крім того, залишається незрозумілим, чи журналісти самостійно збирали матеріал, наприклад опитуючи літніх людей, етнографів, чи використали як джерела якусь фахову літературу або просто запозичили дані з інших ресурсів у мережі.

Це вияв порушень стандартів журналістики щодо наведення джерел інформації та її повноти, тобто п. 6 Кодексу етики українського журналіста, Політики щодо джерел інформації й Принципів та цінностей Редакційної політики УНІАН в частині повноти інформації.

IV. Висновки

Незалежна медійна рада вважає, що в матеріалах інформгентства УНІАН «“На Україну випала карта смерті”: таролог передрекля кривавий період у війні», «Названо 4 міста, які загарбники будуть знищувати вже скоро» та «15 липня: народне свято, прикмети погоди, традиції і заборони» порушено п. 6 Кодексу етики українського журналіста, Принципи та цінності Редакційної політики УНІАН; крім того, в перших

двох згаданих матеріалах також порушено й п. 2 ч. 3 ст. 26 ЗУ про пресу (з урахуванням ч. 3 ст. 21 ЗУ про інформантства), а в останньому — Політику щодо джерел інформації Редакційної політики УНІАН. Незалежна медійна рада вважає, що під час великої війни, коли якісна та достовірна інформація є запорукою інформаційної безпеки та успішного спротиву російській агресії в інфопросторі, медіа слід утриматися від створення матеріалів, які можуть спричинити паніку та негативні емоції і які засновані не на перевірених фактах та компетентних експертних думках, а на сумнівних з погляду науки езотеричних припущеннях.

Результати голосування:

«За висновок» — 8;

«Проти висновку» — 0;

«Утримались» — 0.

Голова Незалежної медійної ради

О. Довженко

Секретар Незалежної медійної ради

О. Голуб

Секретар Незалежної медійної ради

П. Моїсеєв